

A FELVILÁGOSODÁS ELŐZMÉNYEI
ERDÉLYBEN
ÉS MAGYARORSZÁGON
1650–1750

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
Szeged, 2015. május 28–30.

„Végső következképp: mi más az ember, mint mikro-köntös? Vagy még inkább: teljes rend ruha az összes díszekkel. Ami testét illeti, ahhoz vita nem férhet. De szemügyre vehetjük szellemi képességeit is, s azt találjuk: a maga módján mindegyik hozzájárul egy teljes öltöny kiállításához. Hogy egyebet ne említsünk: a vallás vajon nem kabát, a becsület nem pizokban elvásott cipő, az önszeretet nem köpeny, a hiúság nem ing, a lelkiismeret nem nadrág, mely jóllehet a bujaság és ocsmányság eltakarását célozza, mégis könnyedén levethető mindkettő szolgálatában?”

(Jonathan Swift, *Hordómese*, 1704)

*

„Üljön öszve szeretettel a keresztyén világ, vetkőztesse ki a religiót abból a ficomás, kendőzött, pésmázott, maga találmányú köntéséből, azaz: vegye el tőle, amit maga hozzáadott, viszont adja vissza néki azt, amit róla levont, az igaz szeretetnek és alázatosságnak feje, candida köntösét.”

(Bethlen Miklós, *Önéletírása*, 1704)

*

„Így járt szent hallgatóim a religio, tiszta szűz, ádámi mezítelenségben adták ki a Krisztustól és az apostoloktól, de annak utána addig öltözgeték, addig gondolának új módi köntösöket néki, hogy egészen tetétől fogva talpig béköntösözék, orcáját is befedezék, annyira, hogy a sok módi köntös miá az anyja is azt a tiszta szüzet meg nem esmerné.”

(Ajtai Abod Mihály, *Halotti beszélgetés*, 1747)

*

„...mostan is sokan vagynak, akiknek az apostol szava szerint még ruhájoktól is, mely az ő testektől illetetett, kell őrizkedni, kik a bünököt adiaforumoknak, szabadosoknak tartják, ... a vallás előttök olyan mint a köntös, religio ut vestis, quam induis exuis, ut vis, melyet tésznek vésznek az alkalmatosság szerint.”

(Bod Péter, *Judás Lebbeus apostol levelének magyarátja*, 1749)

*

„Fájlaltam... látván, hogy ezekben az üdökben Krisztus Urunknak varratlan köntöse, az Anyaszentegyház, melynek még a Krisztus hóhéri is engedtek, és meg nem hasogatták, sokaknak kárhozatos igyekezetek által feldarabolgatott.”

(Vincentius Gotti, *De eligenda inter differentes christianos sententia... adversus Joannem Clericum*, Kassa, 1749, magyarul Almási János fordításában, Eger, 1757)

RENDEZŐK

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz Osztálya (Budapest)
Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet (Budapest)
Debreceni Egyetem, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet
Szegedi Tudományegyetem, Magyar Irodalmi Tanszék
Pécsi Tudományegyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Miskolci Egyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Károli Gáspár Református Egyetem,
Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézet (Budapest)
Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Irodalomtudományi Intézet (Piliscsaba)
Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Irodalom Tanszék (Kolozsvár)
Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár (Szeged)
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata

*

ELŐKÉSZÍTŐ BIZOTTSÁG

KECSKEMÉTI GÁBOR, MTA Irodalomtudományi Intézet
JANKOVICS JÓZSEF, MTA Irodalomtudományi Intézet
BARTÓK ISTVÁN tudományos titkár, MTA Irodalomtudományi Intézet
SÁNTHA TERÉZ szervezőtitkár, MTA Irodalomtudományi Intézet
BALÁZS MIHÁLY, SZTE Magyar Irodalmi Tanszék
KEVEHÁZI KATALIN, SZTE Klebelsberg Könyvtár
PALÁNKAINÉ SEBŐK ZSUZSANNA,
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár
MACHAN ESZTER, SZTE Magyar Irodalmi Tanszék

A KONFERENCIA TÁMOGATÓI

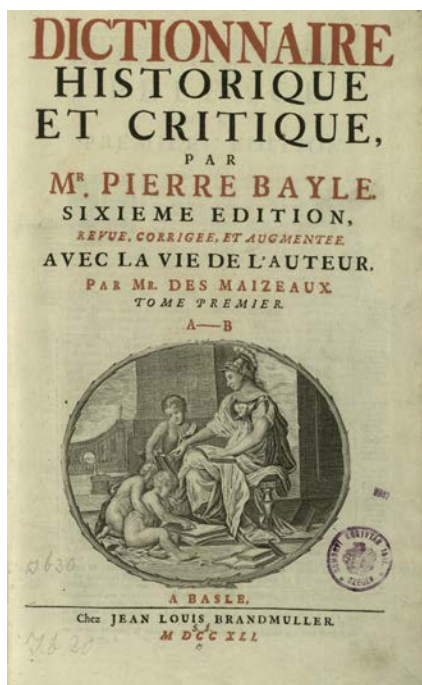
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata
Szegedért Alapítvány
SZTE BTK Dékánja
SZTE Irodalomtudományi Doktori Iskola
SZTE BTK Hallgatói Önkormányzat

A konferencia a Refo500 keretében valósul meg

*

A KONFERENCIA SZÍNHELYE

Szegedi Tudományegyetem
József Attila Tanulmányi és Információs Központ
Szeged, Ady tér 10.

1

A KONFERENCIA PROGRAMJA

2015. május 28., csütörtök 15.00

MEGNYITÓ

BARTÓK ISTVÁN tudományos titkár, MTA Irodalomtudományi Intézet

BALÁZS MIHÁLY SZTE Magyar Irodalmi Tanszék

KOZMA JÓZSEF Szeged Város Kulturális, Oktatási, Idegenforgalmi
és Ifjúsági Bizottságának elnöke

SZABÓ GÁBOR rektor képviselője:

MARTINEK TAMÁS az SZTE nemzetközi és közkapcsolati rektorhelyettese

SZAJBÉLY MIHÁLY az SZTE BTK dékánja

- * *A Klaniczay-díj* átadása
- * *A Magyarországi gondolkodók 18. századi kötetének bemutatója*
(SZÖRÉNYI LÁSZLÓ)

2015. május 28., csütörtök 16.30

ELSŐ ÜLÉS

Elnök: BALÁZS MIHÁLY

- * BOROS GÁBOR,
A „korai újkor” időbeli határaitól és kutatásának módszereiről
- * SZELESTEI NAGY LÁSZLÓ,
A hallei pietizmus sajátosságai a Kárpát-medencében
- * TÜSKÉS GÁBOR,
A janzenizmus kutatásának néhány kérdéséhez
- * FONT ZSUZSA,
Theologia pacifica a korai felvilágosodás idején Erdélyben

Vita

2015. május 28., csütörtök, 19.00
koncert előtti koccintás (Radnóti Kávézó)

2015. május 28., csütörtök, 20.00
a SZTE ZMK Vonós Kamarazenekar koncertje,
művészeti vezető: KOSZTÁNDI ISTVÁN

2015. május 29., péntek, 9.00–10.30

MÁSODIK ÜLÉS

Elnök: BOROS GÁBOR

- * SMRCZ ÁDÁM,
Bruno és Alsted – avagy a mnemotechnika filozófiai hasznáról
- * SZENTPÉTERI MÁRTON,
A keresztény pánszófia temploma: Comenius és a szabadkőműves szimbolika kora újkori forrásvidékei
- * GUBA ÁGOSTON,
Atomizmus Felső-Magyarországon a 17. században: Czabán Izsák

Vita

2

10.30–11.00

Könyvbemutató a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár és
az SZTE Klebelsberg Könyvtára anyagából
(KEVEHÁZI KATALIN, PALÁNKAINÉ SEBŐK ZSUZSANNA, BALÁZS MIHÁLY)

2015. május 29., péntek, 11.15

HARMADIK ÜLÉS

Elnök: JANKOVITS LÁSZLÓ

- * ZÁSZKALICZKY MÁRTON,
Apáczai Csere János Enciklopédiájának posztrámista gyökerei és ismeret- és oktatáselméleti kontextusai
- * BENE SÁNDOR,
Zrínyi és az Ismeretlenek
- * BOGÁR JUDIT,
A felvilágosodás előzményei egy evangélikus tudós tanár munkásságában: Ifj. Buchholtz György

Vita

2015. május 29., péntek, 14.30

NEGYEDIK ÜLÉS

Elnök: HARGITTAY EMIL

- * SZŐKE KORNÉLIA,
Dobai Székely Sámuel és az altdorfi egyetem
- * FÖLDESI FERENC,
Lázár János, Christian Wolff tanítványa
- * PAVLOVITS TAMÁS,
A 17. század Voltaire Filozófiai leveleiben
- * MOLNÁR DÁVID,
A kakukkoló Coccejus és a beteg elméjű Cartesius üres álmodozása: A hollandiai Coccejus- és Descartes-recepció ismeretlen erdélyi dokumentumai

Vita

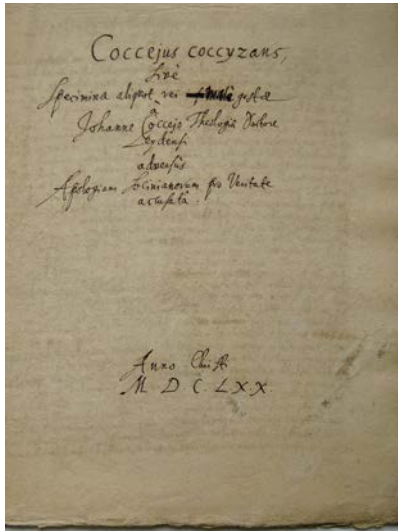
2015. május 29., péntek, 16.30

ÖTÖDIK ÜLÉS

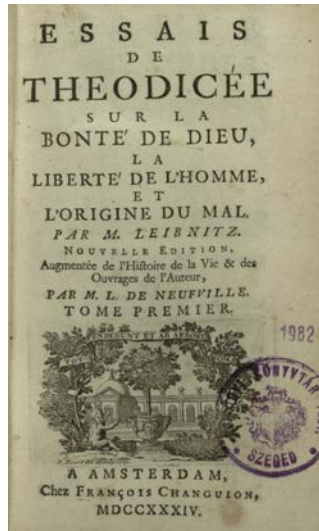
Elnök: IMRE MIHÁLY

- * ÖTVÖS PÉTER,
Az inspirált költészettől a bölcséleti líráig: Példák a német irodalomból
- * FAJT ANITA,
Népszerű filozófia: Johann Joachim Spalding Betrachtung über die Bestimmung des Menschen-jéről
- * GÖNCZÖL ANDREA,
Losonczy B. András megtérésének históriája
- * LACZHÁZI GYULA,
A magyar korai felvilágosodás lélektani irodalma

Vita

3

4

2015. május 29., péntek, 20.00

Szeged Város polgármesterének fogadása
Széchenyi tér 10., Házasságkötő terem

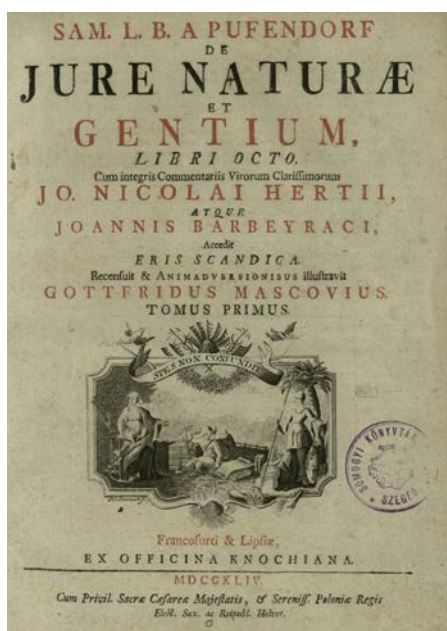
2015. május 30., szombat, 9.00

HATODIK ÜLÉS

Elnök: SIPOS GÁBOR

- * NAGY LEVENTE,
Bethlen Miklós és az „atheusok”
- * SIMON JÓZSEF,
*A nyelv, az elme és a semmi: Filozófiai témák Bethlen Miklós
Önéletírásában*
- * HEGYI ÁDÁM,
*A református ésszerű ortodoxia svájci triumvirátusának szerepe a
magyarországi felekezeti szembenállások csökkentésében a 18. század
első felében*
- * TÚRI TAMÁS,
A pura religio megfontolásai Ajtai Abod Mihály halotti beszédében

Vita

2015. május 30., szombat, 11.00

HETEDIK ÜLÉS

Elnök: TÜSKÉS GÁBOR

- * KESERŰ GIZELLA,
Locke olvasmánynaplójának tanulságai
- * SCHMAL DÁNIEL,
A racionális bibliakritika kezdetei és az „eredet” problémája Richard Simon és Isaac La Peyrère munkásságában
- * LENGYEL RÉKA,
Verestói György, a természetvizsgáló filozófus
- * BALÁZS MIHÁLY,
A philologia sacra Európában és Magyarországon: Kapcsolódások és elkülönülések

Vita

2015. május 30., szombat 14.30

NYOLCADIK ÜLÉS

Elnök: HÖRCHER FERENC

- * KNAPP ÉVA–TÜSKÉS GÁBOR,
A rodostói Rákóczi-könyvtár új rekonstrukciós kísérlete
- * MACZELKA CSABA,
„Ubi tres medici, duo Athei” – Sir Thomas Browne Religio medici -je
- * KOLUMBÁN VILMOS JÓZSEF,
Makfalvi József heterodoxiója
- * VADAI ISTVÁN,
A' nagyravágyó és semmi bizonyos vallású hívságos világ fiának keserves siralma: Bertalanfi Pál elfeledett verses munkájáról

Vita

2015. május 30., szombat, 16.30

KILENCEDIK ÜLÉS

Elnök: KECSKEMÉTI GÁBOR

- * HÖRCHER FERENC,
*Az udvariasság diskurzusának hazai, magyar nyelvű megjelenése:
Faludi Gracián-fordításának értelmezéséhez*
- * BALÁZS PÉTER,
A Toldoth Jesu az unitárius egyháztörténetben
- * HEGEDÜS BÉLA,
Kalmár György világnyelve: Milyen világnak a nyelve a világnyelv?
- * TÓTH SÁNDOR ATTILA,
A horatianizmus (versus pietizmus) mint a felvilágosodás ideológiája

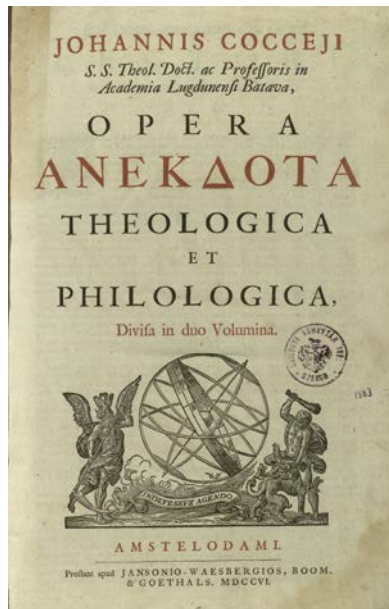
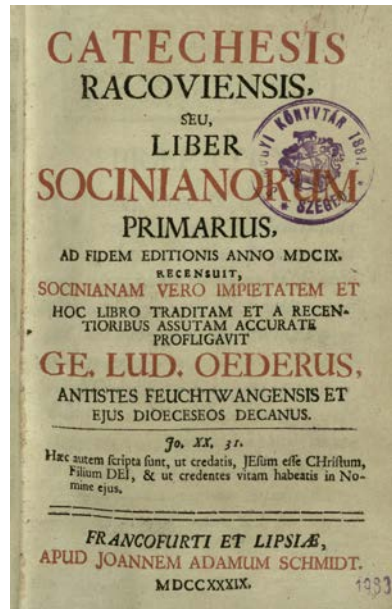
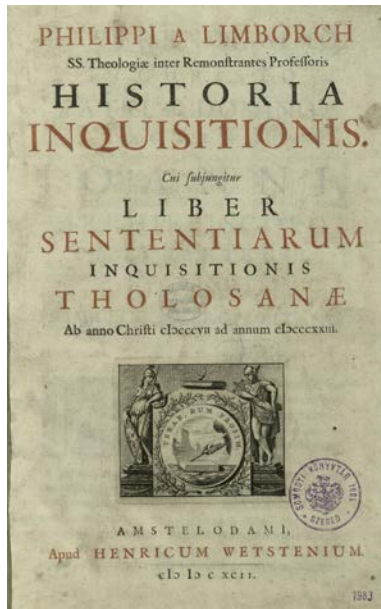
Vita

2015. május 30., szombat, 18.30

- * KECSKEMÉTI GÁBOR,
A tanácskozás tanulságainak összefoglalása
- * TÓTH ZSOMBOR,
Tájékoztató a 2016 májusában, Miskolcon, Bethlen Miklós halálának
300. évfordulója alkalmából rendezendő Rebakucs-Refo-konferenciáról

2015. május 30., szombat

Búcsúvacsora a Roosevelttéri Halászcsárdában
Szeged, Roosevelttér 14.

RENEZÁNSZ ÜLÉSSZAKOK 1970–2014

- * 1970. május 7–9., Sárospatak
Manierizmus-ülésszak
- * 1971. május 6–8., Sopron
A közép-európai humanizmus kérdései. (Ülésszak Lackner Kristóf születésének 400. évfordulóján)
- * 1972. március 27–31., Pécs
Janus Pannonius-ülésszak. (Janus Pannonius halálának 500. évfordulóján)
- * 1973. május 3–5., Kőszeg–Sárvár
A nyomdászat kezdetei és a magyar irodalom. (Ülésszak a magyar nyomdászat megindulásának 500. évfordulója alkalmából)
- * 1974. május 15–18., Sárospatak
Szenci Molnár Albert és a magyar késő-reneszánsz. (Kollokvium Szenci Molnár Albert születése 400. évfordulója alkalmából)
- * 1975. május 16–22., Mátrafüred
A reneszánsz irodalom- és művészetszemlélete
- * 1976. május 11–15., Eger
Balassi Bálint életműve
- * 1977. május 11–14., Győr
A magyarországi barokk kezdetei
- * 1978. május 15–21., Visegrád
Politikai gondolkodás és történetiszemlélet a reneszánsz korban
- * 1979. május 15–19., Siklós
Antitrinitarianism in the second half of the 16th century. International Colloquium on the 400th Anniversary of Ferenc Dávid's death
- * 1980. május 14–17., Nyíregyháza
A magyar irodalom műfajai és a reneszánsz társadalom
- * 1981. május 14–16., Debrecen
Régi magyar irodalmi konferencia
- * 1982. május 18–22., Keszthely
Késő reneszánsz, manierizmus, kora barokk Magyarországon (Rimay János és kora)
- * 1983. május 12–14., Szeged
Eszmetörténeti problémák a régi magyar irodalomban
- * 1984. május 15–19., Pápa
A magyar reneszánsz udvari kultúra
- * 1985. május 16–18., Pécs
Régi magyar irodalmi konferencia
- * 1986. május 21–25., Szigetvár
„Törökvilág Magyarországon”. A hódoltság művelődéstörténete

- * 1987. május 21–23., Debrecen
Zrínyi-ülésszak
- * 1988. május 18–22., Salgótarján–Eresztvény
Versszerzés és poézis (A XVI–XVII. századi magyar költészet)
- * 1989. május 19–20., Szeged
Régi magyar irodalmi konferencia
- * 1990. május 16–19., Székesfehérvár
Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe. –
Mátyás és a humanizmus. International Colloquium on the 500th Anniversary
of Matthias Corvinus' death
- * 1991. május 24–25., Pécs
Régi magyar irodalmi konferencia
- * 1992. május 20–23., Tata
Közköltészet, népi kultúra a XVI–XVII. században
- * 1993. május 21–22., Debrecen
Toposzok és exemplumok régi irodalmunkban. (300 éve szabad királyi város
Debrecen, 1693–1993)
- * 1994. május 24–28., Esztergom
A magyar Amphion. Konferencia Balassi Bálint halálának 400. évfordulóján
- * 1995. május 22–25., Miskolc
Retorikák, poétikák, drámaelméletek
- * 1996. május 24–26., Pécs
Neolatin irodalom Európában és Magyarországon
- * 1997. szeptember 2–6., Kolozsvár
Enyedi György és a kelet-közép-európai unitarizmus a XVI–XVII. században.
(Unitárius válasz az ezredforduló kihívásaira)
- * 1998. május 21–23., Piliscsaba
Pázmány Péter és kora
- * 1999. május 26–29., Sátoraljaújhely
Ámor, álom és mámor. A szerelem a régi magyar irodalomban és a szerelem
ezredéves hazai kultúrtörténete
- * 2000. szeptember 27–30., Tihany
Szent István alakja a régi magyar és az európai irodalomban, művészetben és
történetírásban. (A késő középkortól a XVIII–XIX. század fordulójáig)
- * 2001. május 31–június 2., Nagykőrös
Mezőváros, reformáció és irodalom (XVI–XVIII. század)
- * 2002. május 23–25., Debrecen
Religió, retorika, nemzettudat. Tudományos ülészak Klaniczay Tibor emlé-
kére, halálának tizedik évfordulóján
- * 2003. május 15–18., Szeged
A magyar költészet műfajai és formatípusai a XVII. században (RMKT XVII.
század)

- * 2004. május 26–29., Sárospatak
A szerelem költői. Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromszázadik évfordulóján
- * 2005. május 25–28., Gyula
A politika műfajai a régi magyar irodalomban
- * 2006. május 5., Budapest, Illyés Archívum
Tinódi Sebestyén és a régi magyar verses epika
- * 2006. május 24–27., Kolozsvár
Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban
- * 2007. május 24–27., Csurgó
A zsoltár a régi magyar irodalomban
- * 2008. szeptember 18–20., Esztergom
Identitás és kultúra a török hódoltságban
- * 2009. június 3–6., Pécs
Egyházi műveltség a régi Magyarországon.
Tudományos konferencia a Pécsi egyházmegye ezredik és Janus Pannonius püspökké választásának ötszázötvenedik évfordulóján
- * 2010. május 26–29., Körmend
Szolgáltatokat írom kegyelmednek. Misszilis és fiktív levelek, naplók, emlékkönyvek, dedikációk és alkalmi feljegyzések a régi magyar irodalomban
- * 2011. május 25–29., Miskolc
Filológia és textológia a régi magyar irodalomban
- * 2012. május 24–27., Debrecen
A kora újkori prózai kegyességi műfajok rendszere és elmélete
- * 2013. május 22–25., Kőszeg
Irodalom, művészet, barokk reprezentáció Esterházy Pál udvarában
- * 2014. május 21–25., Szekszárd
Jelentem versben mesémet: Fikció és rejtett értelem a régi magyar irodalomban

**KLANICZAY TIBOR-DÍJASOK
(2002–2014)**

2002 Molnár Antal,	2009 Balázs Mihály,
2003 Jankovits László,	2010 Szentmártoni Szabó Géza,
2004 Knapp Éva és Tüskés Gábor,	2011 Bene Sándor,
2005 Kulcsár Péter,	2012 Kőszeghy Péter,
2006 Sudár Balázs,	2013 Hausner Gábor,
2007 Mayer Gyula és Török László,	2014 Csepregi Zoltán
2008 Heltai János,	

ILLUSZTRÁCIÓK

Az első borítón:

Christian Wolff, Vernünftige Gedanken von Gott, der Welt und der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt, 1720

A 6. oldalon:

1. Dictionnaire historique et critique par Pierre Bayle, avec la vie l'auteur par Mr. DesMaizeux. – Sixieme edition, revue, corrigée et augmentée, Basle, 1741
2. Die bezauberte Welt: oder Eine gründliche Untersuchung des Allgemeinen Aberglaubens... aus natürlicher Vernunft und H. Schrifft in 4 Büchern zu bewehren sich unternommen hat Balthasar Bekker, Amsterdam, 1693

A 8. oldalon:

3. [Ifj. Joachim Stegmann], Coccejus coccyzans sive specimina aliquot rei gestae a Johanne Coccejo Theologiae Doctore Leydensi adversus apologiam Socinianorum pro veritate accusata, Anno Christi MDCLXX (ifjabb Joachim Stegmann ismeretlen kéziratosa értekezése Coccejus ellen, kézirat. Lelőhely: Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára)
4. Essais de Theodicee sur la bonté de Dieu, la liberté de l'origine du mal par M. Leibnitz, augmentée de l'histoire de la vie et des l'auteur par L. de Nufville, Amsterdam, 1734

A 9. oldalon

5. De iure naturae et gentium libro octo: cum integris commentariis virorum clarissimorum Jo. Nicolai Hertii atque Joannis Barbeyraci, accedit Eris Scandinica Sam. L. B. a Pufendorf, recensuit et animadversionibus illustravit Gottfridus Mascovius, Francofurti, 1759
6. Historia inquisitionis: cui subjungitur liber sententiarum inquisitionis Tholosanae ab anno MCCCVII ad annum MCCCXXIII Philippi a Limborch, Amstelodami, 1692

A 12. oldalon

7. Catechesis Racoviensis, seu liber Socinianorum primarius: ad fidem editionis anno MDCIX recensuit, Socinianam vero impietatem et hoc libro traditam et a recentioribus assutam accurate profligavit Ge. Lud. Oederus, Francofurti, 1739
8. Opera anekdota theologica et philologica: divisa in duo volumina Johannis Coccejiis, Amstelodami, 1706

A hátsó borítón:

9. Allgemeine Welt-Historie von Anbeginn der Welt bis auf gegenwaertige Zeit, Halle, 1744